

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav informačních studií a knihovnictví

Bakalářská diplomová práce

2010

Petr Nouza

Akvizice v odborných knihovnách se zaměřením na historii

Bakalářská diplomová práce

Autor práce: Petr Nouza

Vedoucí práce: PhDr. Marcela Buřilová

Praha 2010

Klíčová slova:

akvizice, historie, odborná knihovna, profil knihovny, akviziční pracovníci, informační fond, sledování produkce, knihovní software, koupě, výměna, dar, přírůstek, duplicita, spolupracující instituce, stěžejní dokumenty, knihy, periodika

Keywords:

acquisition, history, specialized library, library profile, acquisition workers, information resources, following of production, library software, purchase, exchange, gift, document addition, duplicity, cooperating institutions, fundamental documents, books, serial

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato bakalářská práce byla umístěna v knihovně a používána ke studijním účelům.

V Praze dne 17.5. 2010

Petr Nouza

Poděkování:

Chtěl bych poděkovat všem zástupcům označených knihoven za jejich ochotu podělit se se mnou o svůj čas a zodpovědět všechny mé dotazy, zejména pak Mgr. Petru Šimkovi, Mgr. Iloně Rožánkové, Mgr. Ivě Fialové, Mgr. Zdeňku Munzarovi a Růženě Zemanové.

V neposlední řadě bych chtěl poděkovat zadavateli mé práce PhDr. Marcele Buřilové.

Obsah

Úvod	7
1. Historie	8
1.1. Historie a vojenství na českém knižním trhu	8
1.2. Knižní publikace historie	12
1.3. Knižní publikace militarie	19
1.4. Periodika historie	22
1.5. Periodika vojenství	23
2. Akvizice	25
3. Terénní výzkum	27
4. Výstupy z výzkumu	30
4.1. Historický ústav akademie věd	30
4.1.1. Profil knihovny a struktura fondu	30
4.1.2. Akviziční pracovníci	31
4.1.3. Sledování produkce	32
4.1.4. Dary, výměny a spolupracující instituce	33
4.1.5. Knihovní software	33
4.1.6. Profilová čistota fondu	33
4.1.7. Stěžejní dokumenty	34
4.2. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR	35
4.2.1. Profil knihovny a struktura fondu	36
4.2.2. Akviziční pracovníci	36
4.2.3. Sledování produkce	36
4.2.4. Koupě, dary, výměny a spolupracující instituce	37
4.2.5. Knihovní software a databáze desiderát	37
4.2.6. Profilová čistota fondu a zamezování duplicitě	38
4.3. Ústřední odborná knihovna Ministerstva obrany ČR	39
4.3.1. Profil knihovny a struktura fondu	39
4.3.2. Akviziční pracovníci	40
4.3.3. Sledování produkce	40
4.3.4. Nákup a dar	41
4.3.5. Výměna a spolupracující instituce	41

4.3.6. Knihovní software	41
4.4. Vojenský historický ústav	42
4.4.1. Profil knihovny a struktura fondu	42
4.4.2. Akviziční pracovníci	43
4.4.3. Sledování produkce	44
4.4.4. Nákup	44
4.4.5. Výměna	45
4.4.6. Knihovní software	45
4.5. Porovnání jednotlivých knihoven	46
4.5.1. Profil knihovny	46
4.5.2. Akviziční pracovníci	48
4.5.3. Sledování produkce	49
4.5.4. Koupě, dary, výměny	50
4.5.5. Knihovní software	50
4.5.6. Profilová čistota fondu	50
Závěr	51
Seznam použitých zkratk	53
Seznam použité literatury	54
Obrazové přílohy	56

Úvod

Ve své bakalářské práci se věnuji problematice doplňování knižního fondu ve specializovaných historických knihovnách. Zvláštní pozornost je věnována vojenské historii. Téma historie jsem si zvolil z důvodu, že je mi relativně blízké a také proto, že v knihovně Vojenského historického ústavu jsem v roce 2008 vykonával odbornou praxi.

V první části jsem se pokusil charakterizovat obor historie jako takový. Dále pak zmapovat trh informačních pramenů v České republice. Popsat odborné časopisy a stěžejní dokumenty alespoň na českém trhu. Popis zahraničního trhu by nevyhnutelně přesáhl rámec této práce. Zde jsem si vzal ku pomoci výroční zprávy Národní knihovny, národní registrující bibliografii, českou národní databázi ISSN a seznamy odebíraných periodik z daných knihoven. Poté jsem se částečně od stolu, částečně ve vytipovaných knihkupectvích zaměřil na nejvýznamnější nakladatelství, která vydávají historickou a vojenskou literaturu. Jejich weby jsou vždy v textu, a proto je již neuvádím v použitých pramenech.

Jádro práce ovšem tvořil průzkum v terénu a konzultace s akvizičními pracovníky ve čtyřech vybraných knihovnách. Jedná se o Historický ústav akademie věd, Ústav soudobých dějin, Vojenský historický ústav a jeho sesterskou pobočku, knihovnu ministerstva obrany. Ta se od ostatních poněkud odlišuje, protože se nesespecializuje na historii, nýbrž pouze na vojenství.

Původně jsem měl v plánu přidat ještě část, která by porovnávala staré versus nové metody sledování produkce, jejich slabé a silné stránky. Od toho jsem však nakonec ustoupil, protože jsem nesehnal dostatek informací, abych dokázal provést relevantní srovnání.

1. Historie

Slovo historie pochází z řečtiny a znamenalo původně zkoumání vědění, potom vyprávění o minulých událostech, které již byly zkoumány a poznány. V češtině odpovídá tomuto termínu slovo dějiny, popřípadě dějepis a zastarale dějepys. Jedná se o vědu, která zkoumá minulost lidské společnosti v určitém čase a prostoru v celé její komplexnosti a konkrétnosti od jejího vzniku po současnost. Předmětem jejího zájmu je lidská společnost jako celek, všechny aspekty a projev její existence a aktivity. (Hroch a kol., 1985, s. 10)

Lidská společnost je jen jedna, a proto existuje také jen jedna věda o jejím historickém vývoji. Je však zcela pochopitelné, že se historie dělí na jednotlivé části a historici i celé instituce se specializují. Nejobvyklejší členění je na časové, územní a věcné. (Hroch a kol., 1985, s. 13). Do věcného hlediska patří i vojenská historie.

Historie není jen snůškou historických faktů a dat, protože ty tvoří jen základ k hlubšímu pochopení minulých dob a historických procesů. Jedná se především o jednu z nejdůležitějších cest každého člověka i celé společnosti k sebepoznání. (Hroch a kol., 1985, s. 16).

Její užitečnost je obecně uznávaná. Proto se dějepisu vyučuje už na základních školách.

Člověk se ve své situaci může vyznat jen tehdy, pokud nějak rozumí své minulosti: Právě odtud pochází náš jazyk, kultura a města, v nichž bydlíme, a instituce, které řídí provoz společnosti. Jakési dějinné vědomí nutně patří k všeobecnému vzdělání a rozhodně není jen okrasou duchaplných konverzací. (Sokol. 2007, s. 240)

1.1. Historie a vojenství na českém knižním trhu

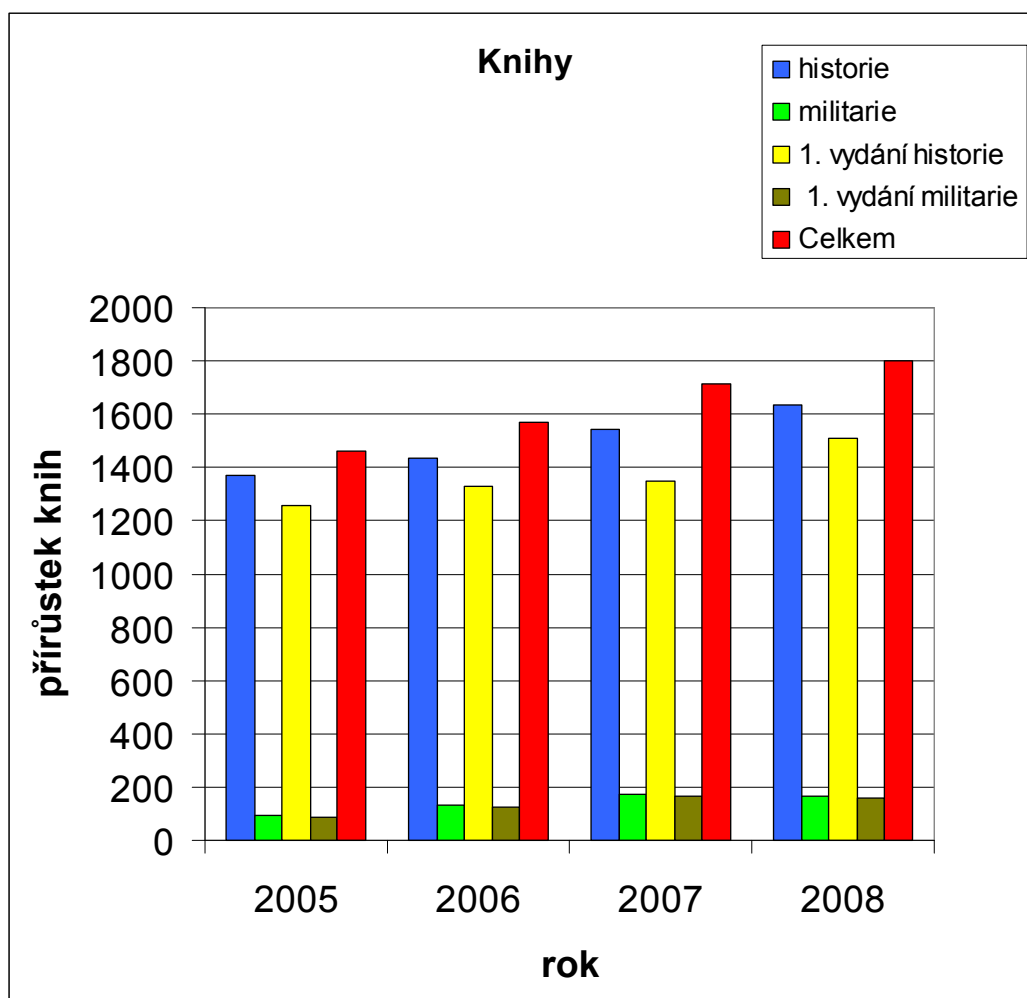
Český knižní trh patří podle počtu obyvatel a tedy i potenciálních čtenářů mezi střední trhy. Před rokem 1989 existovalo něco přes čtyřicet poměrně velkých nakladatelství. Nyní je odhadem zhruba 3 000 firem. Nicméně

minimálně třetina z nich však vydá sotva jednu publikaci ročně. Přes sto titulů vydává cca jen třicet nakladatelů. (Stöcklová, 2008, s. 10)

Abych získal jistou představu o tom, kolik dokumentů na českém knižním trhu tvoří historie a vojenství, podíval jsem se na výroční zprávy Národní knihovny z let 2004 - 2008. Výroční zpráva za rok 2009 v době, kdy jsem psal tuto práci bohužel ještě nevyšla. Zde jsou zpracovaná data:

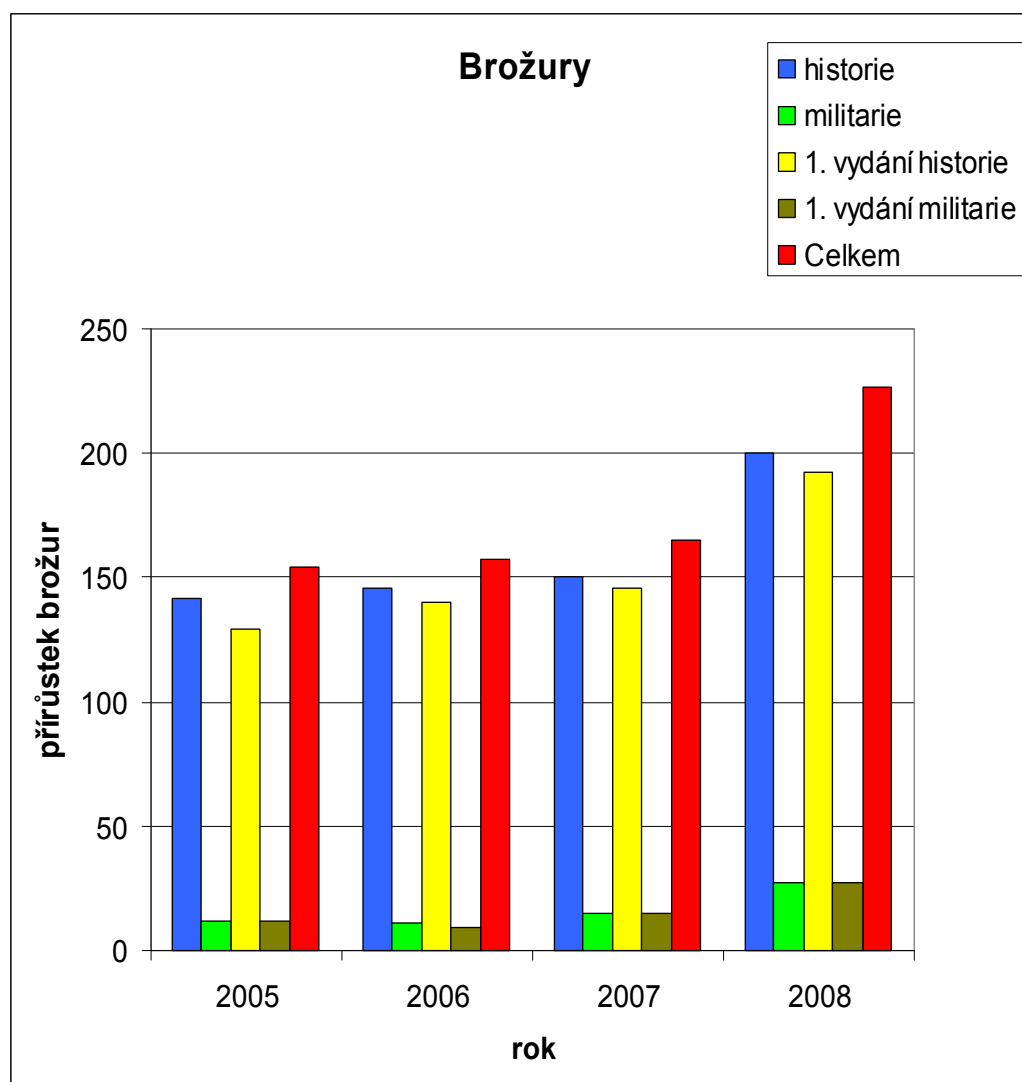
Přírůstek knih

knihy	historie	militarie	1. vydání historie	1. vydání militarie	celkem	celkem 1.vydání
2005	1 369	96	1 258	89	1 465	1 347
2006	1 438	132	1 329	127	1 570	1 456
2007	1 539	174	1 346	168	1 713	1 514
2008	1 636	163	1 508	157	1 799	1 665

Přírůstek brožur

brožury	historie	militarie	1. vydání historie	1. vydání militarie	celkem	celkem 1.vydání
2005	142	12	129	12	154	141
2006	146	11	140	9	157	149
2007	150	15	146	15	165	161
2008	200	27	192	27	227	219

Tituly neperiodických publikací historie a biografie

rok	knihy	brožury	celkem	z toho 1. vydání			% z celkového přírůstku
				knihy	brožury	celkem	
2005	1 369	142	1 511	1 258	129	1 387	16,50
2006	1 438	146	1 584	1 329	140	1 469	17,30
2007	1 539	150	1 689	1 346	146	1 582	16,96
2008	1 636	200	1 836	1 508	192	1700	19,72

Tituly neperiodických publikací vojenství a vojenské vědy

rok	knihy	brožury	celkem	z toho 1.vydání			% z celkového přírůstku
				knihy	brožury	celkem	
2005	96	12	108	89	12	101	0,43
2006	132	11	143	127	9	136	0,42
2007	174	15	189	168	15	183	0,44
2008	163	27	190	157	27	184	0,54

Z toho je patrné, že historie a militárie (literatura vztahující se k vojenství) mají mírně vzrůstající tendenci a v současnosti činí bezmála pětinu celkové knižní produkce. Tyto ročenky bohužel nejsou zcela směrodatné, protože Národní knihovna se v akvizici pochopitelně neomezuje jen na českou produkci. Vydávajících je různá nakladatelství, ať již pro ně tato témata znamenají jejich hlavní proud nebo pouze okrajovou část produkce. Některá z těchto nakladatelství mají tradici, která sahá třeba až do první republiky, jiná jsou subjekty vzniklémi až po roce 2000. Pokusil jsem se identifikovat alespoň ty nejvýznamnější.

1.2. Knižní publikace historie

Academia
Praha 1, Vodičkova 40
http://www.academia.cz/

Nakladatelství vzniklo v roce 1953 původně jako nakladatelství Československé akademie věd. Název Academia nese od roku 1966. Vydává publikace ze všech vědních oborů. Jednou z edic je Historie. Obsahuje díla klasická i aktuální práce současných historiků českých i zahraničních.

Aleš Skřivan ml.
Praha 9 - Letňany, Vítkovická 378
http://obzor.hyperlink.cz/nakl.htm

Nakladatelství založené v roce 1996 se věnuje především vydávání literatury faktu se zaměřením na světovou a českou historii, dále také nabízí učebnice pro SŠ a VŠ.

Argo
Praha 3, Milíčova 13
http://www.argo.cz/

Nakladatelství založené v roce 1992. Od té doby vydalo zhruba 1 000 titulů. Vydává beletristickou, historickou a jinou odbornou literaturu. Pro nás jsou důležité Edice historického myšlení, do nichž jsou zařazeny publikace nejvýznamnějších historiků zaměřené na stěžejní události moderních a středověkých dějin. Dále pak Každodenní život. Jak již napovídá název,

jedná se o edici mapující každodenní život ve středověku a novověku. Ecce Homo – monografie známých historických osobností, a Dějiny Evropy, která se zabývá dějinami evropských zemí v určitém, pro ně významném časovém období dynastií a regionů.

Baronet
Praha 10, Izraelská 6
www.baronet.cz

Nakladatelství, které vzniklo v roce 1993, mají v oblibě především čtenáři sci-fi literatury. Baronet ale vydává knihy všech žánrových oblastí historie a knih o vojenství nevyjímaje. Mezi jeho významné počiny patří *Toulky českou minulostí* Petra Hory Hořejše.

Brána
Praha 7 - Holešovice, Jankovcova 18/938
http://www.brana-knihy.cz/

Toto nakladatelství vzniklo v roce 1994. Vydává populárně naučnou literaturu, a to především historickou v edici *Historie* a částečně *Literatura faktu*.

CDK
Brno, Venhudova 17
www.cdk.cz

Centrum pro studium kultury a demokracie. Jedná se o neziskovou vzdělávací a kulturní organizaci se sídlem v Brně. Věnuje se společensko-

politickým otázkám. Jejich vydavatelská činnost v oblasti historie se tedy zjednodušeně řečeno orientuje na politické a kulturní dějiny a dějiny křesťanství.

Epocha
Praha 1, Kaprova 12
http://www.epocha.cz/

Ve stávající podobě nakladatelství funguje od roku 2002. Dominantním směrem je historie a literatura faktu. To jsou edice *Polozapomenuté války* (knihy českých historiků rozebírající války z hlediska vojenského, politického i společenského), *Literatura faktu* a *Edice magnet* (znovuobnovená edice literatury faktu, která navazuje na tradici kdysi velmi populární sešitové řady).

Havran
Praha 2, Krokova 4
http://www.havran-nakladatelstvi.cz/

Nakladatelství založené v Praze koncem roku 2000, které si dává za cíl vydávat kvalitní knihy, především odborné historické publikace. To se týká edice *Dny, které tvořily české dějiny*.

Karolinum
Praha 1, Ovocný trh 3-5
http://cupress.cuni.cz/ink_stat/

Nakladatelství Karlovy univerzity založené v roce 1990. Od té doby vydalo přes 4 000 publikací. Vydává především učební texty, vědecké monografie, odborné časopisy a vědecké sborníky ze všech oborů, jež se na univerzitě pěstují. Do toho samozřejmě patří i historie.

Libri
Praha 5, Na Hutmance 7
http://www.libri.cz/

Jedná se o nakladatelství encyklopedické literatury. Od svého založení na přelomu let 1992 - 1993 vydalo přes 500 titulů. Vydává humanitní obory, mezi které neodmyslitelně patří i historie a historické vědy. Některé dokumenty vycházejí i na multimediálních CD Romech. Z edic můžeme zmínit např. *Dějiny států v datech*, *Stručná historie států*, *Dějiny českých zemí* (edice mapující české dějiny od počátku po současnost), *Naše dědictví* (edice systematicky mapující památky a minulost Čech, Moravy a Slezska).

Matice Moravská
Brno, Arne Nováka 1
http://www.malice-moravska.cz/

Občanské sdružení, jehož kořeny sahají až do roku 1849. Nyní sdružuje přes 200 odborných pracovníků z oboru historie a z příbuzných oborů. Kromě níže zmíněného časopisu vydává knižní edice *Knižnice Matice moravské*, *Prameny dějin moravských*, *Země a kultura ve střední Evropě*.

Nakladatelství Lidové noviny
Praha 10, Dykova 15
www.nln.cz

Vzniklo v zázemí deníku Lidové noviny v roce 1991. Jako samostatná společnost působí od roku 1993. Orientuje se na knihy z oblasti historie, archeologie, lingvistiky, životopisů a beletrie. Opět zmíním relevantní edice: *Česká historie*, *Dějiny českých měst*, *Dějiny národů*, *Dějiny odívání*, *Dějiny soudobé* (největším počinem z nich jsou šestisvazkové memoáry W. Chručila Druhá světová válka).

Paseka
Praha 2, Chopinova 4
http://www.paseka.cz/

Nakladatelství, jehož knihy vždy působí esteticky zajímavým dojmem založené v roce 1989, se zaměřuje na vydávání historiografické literatury. Proto spolupracuje s renomovanými českými historiky. Největším projektem jsou dvacetidílné Velké dějiny zemí Koruny české.

SLON
Praha 1, Jilská 1
http://www.slon-knihy.cz/

Je zkratka sociologického nakladatelství, které vzniklo v roce 1991. Jeho gescí je sociologie, politologie, sociální politika, antropologie ale i moderní dějiny.

Scriptorium
Dolní Břežany, Pražská 397
http://www.scriptorium.cz/

Spolek nekomerčně vydávající malonákladové odborné publikace převážně z oblasti historie. Historickými edicemi jsou např.: *Manu propia* (memoárové záznamy, deníky, pamětní knihy či soukromá korespondence, pocházející z činnosti osob často bez vyšších literárních ambicí, jsou svědectvím o pisateli a jeho každodenním životě), *Documenta Pragensia* (ediční řada založená Archivem hl. m. Prahy, která se zabývá pražskými dějinami), *Pražský sborník historický*.

Veduta
České Budějovice, Vlastimila Rady 10
http://www.veduta-nakladatelstvi.cz/

Nakladatelství existující od roku 2001 se specializuje na vydávání knih zaměřených na dějiny v několika edičních řadách: Osobnosti českých a moravských dějin, Šlechta zemí České koruny, IMXI – Světové dějiny, IMXI – České dějiny, Koruna. Další díla vychází samostatně mimo tyto edice.

Vyšehrad
Praha 3, Víta Nejedlého 15
http://www.ivysehrad.cz/

Bylo založeno 1934 a je tak nejstarším fungujícím nakladatelstvím v Čechách. Vydává knihy z oblasti historie, literatury faktu, filozofii, teologii a beletrii. Jeho historickými edicemi jsou: *Člověk a jeho svět* (nabízí pohled na člověka ve všech jeho aspektech v různých epochách světových dějin), *Dějiny Evropy*, *Historica*, *Kulturní historie*, *Moderní dějiny*, *Velké postavy světových dějin*, *Velké postavy českých dějin*.

XYZ
Praha 3, Plavínová 2787/21
http://www.xyz-knihy.cz/

Oproti ostatním je toto nakladatelství relativně nový subjekt. Na knižním trhu působí od roku 2004. Jeho produkce však není zanedbatelná, protože ročně vydá zhruba 150 titulů. Kromě beletrie autobiografie, vydává i literaturu faktu, historické publikace a výpravné encyklopedie.

1.3. Knižní publikace militárie

Ares
Praha 4 - Chodov, Blatenská 2166/7

Nakladatelství, které zahájilo činnost v roce 1997. Vydává publikace zaměřené na letectví.

DEUS
Praha 1, Krakovská 23
http://www.nakladatelstvideus.cz/

Nakladatelství vzniklo v roce 1998 v rámci společnosti D-Consult. Od roku 2001 působí samostatně a úzce spolupracuje s nakladatelstvím Naše vojsko. Hlavní směr jeho zaměření je vojenství.

ELKA PRESS
Praha 1, Křemencova 1
www.militaria.cz

Nakladatelství působící od roku 1991 vydává vojensko-historickou literaturu faktu, včetně pamětí. Počet jimi vydaných titulů je však nevelký (méně než 40).

JOTA
Brno, Škárova 16
www.jota.cz

Působí na knižním trhu dvacet let a vydalo přibližně 1 000 titulů. Z jejich produkce je pro tuto práci zajímavá edice *Literatura faktu a military*, v níž vycházejí spisy se zaměřením, jak název napovídá, na vojenskou tematiku, ale i dokumenty zaměřené na historii a politiku obecně.

Naše Vojsko
Praha 4 - Libuš, Mašovická 202/8
www.nasevojsko.cz

Nakladatelství a knižní velkoobchod založené v roce 1945. I když vydává i romány světových klasiků, převážnou část produkce tvoří literaturu. Za dobu své existence vydalo přes 7 000 publikací.

Osprey Publishing Ltd.
Midland House, West Way, Botely, Oxford United Kingdom
http://www.ospreypublishing.com/

Jedná se o britské nakladatelství specializované na vojenskou historii, jehož kořeny sahají do konce šedesátých let minulého století. Vydává několik edic (Men-At-Arms, Elite, Warrior, Campaign, atd.), které pokrývají prakticky celou škálu vojenství. Jejich kritici však upozorňují na velmi časté chyby, které se zde vyskytují. Někdy jsou tyto publikace také nelichotivě označovány za „kompilace z kompilací“. V České republice je souběžně vydávajících hned dvě

nakladatelství, **Grada** a v menší míře **Computer Press**. České překlady bývají poměrně často kritizovány.

Svět křídel
Cheb, Chebská 146
www.svetkridel.cz

Je nakladatelství zabývající se výhradně leteckou a válečnou literaturou a odbornými publikacemi pro letecký sport. Dále pak naučné a sportovně zaměřené publikace jako třeba *Učebnice pilota*, *Letecká meteorologie*, *Angličtina pro VFR*, *Atlas oblaků* a další. Od svého vzniku v roce 1990 vydalo přes 150 titulů.

Svojtka & Co. s.r.o.
Soběslavská 40, 130 00 Praha 3
www.svojtka.cz

Firma fungující od roku 1990. Produkuje široké spektrum nebeletristické literatury včetně militárií. Publikace se vyznačují tím, že jsou barevné a obrazové. Drtivá většina z této produkce se zaměřuje na vojska Třetí říše.

1.4. Periodika historie

Časopis Matice moravské

Časopis s mezinárodní redakcí založen v roce 1869 vydává vědecké výzkumné články s poznatky z dějin Moravy, českých zemí a střední Evropy.

Český časopis historický

Ústřední historický časopis založený roku 1895. Zveřejňuje významné výsledky bádání o českých a světových dějinách.

Dějiny a současnost

Kulturně historická revue založená v roce 1959 nakladatelstvím Orbis. V roce 1969 bylo jeho vydávání úředně zastaveno a obnovení se dočkal až v roce 1990. Od roku 2005 vychází jako měsíčník. Zaměřuje se na kvalitní popularizaci historické vědy.

Dějiny – Teorie – Kritika

Toto periodikum vydává Masarykův ústav AV ČR ve spolupráci s Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR a Fakultou humanitních studií UK. Je zaměřen na dějiny historiografie, metodologii a její inovace. Vychází dvakrát ročně.

Historický obzor

Časopis vzniklý v roce 1991 vychází formou dvojčísel šestkrát ročně.

Soudobé dějiny

Čtvrtletník vycházející od roku 1993. Jedná se o odborný historický časopis o dějinách 20. století se zaměřením na témata spojená s existencí Československa v širokém mezinárodním kontextu.

1.5. Periodika militárie

Czech Armed Forces Today

Časopis vycházel česky a anglicky v letech 1995-2007.

Fakta a svědectví

Měsíčník o historii zaměřený na popularizaci událostí národních a světových dějin, přičemž hlavní pozornost je věnována moderním dějinám. Vychází od roku 1997.

Historie a vojenství

Časopis Historie a vojenství je jediným českým specializovaným vědeckým a odborným periodikem v oblasti vojenské historie s celostátní působností. Vychází od roku 1952. Publikuje materiály a studie především k dějinám československého vojenství. Od roku 2004 vychází čtvrtletně.

Letectví a kosmonautika L+K

Nejdéle vycházející odborný časopis v oborech letectví a kosmonautiky v ČR a na Slovensku.

NV Military revue

Měsíčník píšící o vojenské historii, vojenské technice a aktuality ze zahraničních armád a vojenských misí. Vychází od roku 1927. (Bez zajímavosti není, že během druhé světové války vyšlo poslední číslo v roce 1940 ve Francii).

Přísně tajné

Periodikum vydávané pražskou vydavatelskou společností. Snaží se nahlížet do zákulisí historického dění. Vychází šestkrát do roka.

Střelecká revue

Měsíčník vycházející od roku 1967, který se věnuje ručním palným zbraním. Píše i o střeleckém sportu. Protože palné zbraně mají vztah k vojenství a vojenské technice, věnuje se i těmto oborům lidské činnosti.

Zbraně a náboje

Měsíčník, který přináší praktické informace a zajímavosti z oblasti zbraní. Vychází od roku 1999.

2. Akvizice

Na toto téma bylo u nás dosud napsáno relativně málo studií. Nejvýznamnější z nich, kniha Renaty Ullmannové *Metodika budování informačních fondů v odborných knihovnách*, je více než dvacet let stará, a tudíž vůbec nezohledňuje nová paradigmatata. Základní principy akvizice se však příliš nezměnily.

Termín akvizice, kterým se obecně rozumí nově získaná věc nebo osoba, znamená v knihovnické terminologii činnost, při níž dochází k vyhledávání, vybírání a získávání dokumentů s ohledem na funkci knihovny a obsahovou strukturu fondu. Je to jeden z nejdůležitějších procesů knihovnického systému. Na vhodné akviziční politice závisí všechny další procesy v knihovně, které na tuto činnost navazují (katalogizace, organizace fondu), a zejména poskytované služby. Špatně prováděnou akvizici nelze svádět jen na nedostatek financí. Akviziční pracovník musí znát nejen potřeby uživatelů, ale zároveň musí být dobrým ekonomem a vynalézavým pracovníkem, který hledá zdroje pro získávání dokumentů. Měl by dobře znát provoz celé knihovny, složení fondu, zdroje dokumentů, měl by být schopen provádět pečlivou evidenci objednaných a dodaných dokumentů, aby se vyvaroval získání nechtěného duplikátu (kontrola na duplikát). Ve své práci by měl využívat i metod koordinované akvizice, k níž bude využívat souborné katalogy, a bude provádět akvizici ve spolupráci s nejbližšími knihovnami svého okolí. V současné době se od akvizičního pracovníka též očekává dobrá orientace na internetovém knižním trhu a práce s modulem akvizice v některém z automatizovaných knihovnických softwarů. (Stöcklová, 2008, s. 1)

Ani v případě veřejných knihoven akvizice nikdy nemůže být chaotická, nahodilá činnost. U odborných knihoven toto platí dvojnásob a vše je mnohem náročnější. Základní zásadou doplňování knihovního fondu je plánovitost. Doplňování je nutné realizovat na základě objektivních kritérií. (Ullmannová, 1984, s. 72)

Akvizice má tři základní metodické prvky:

1. Profilování – tj. optimální zjišťování a stanovení reálné struktury fondu,
2. Zjišťování a výběr dokumentů – tj. naplňování těch struktur relevantním obsahem, resp. konkrétními dokumenty,
3. Získávání dokumentů pro budované fondy – tím se zabezpečuje hlavní akviziční výstup (Ullmannová, 1988, s. 6).

Různé typy knihoven vyžadují různé typy akviziční politiky. Dokonce v případě knihoven stejného zaměření, nenajdeme dvě totožné. Každá knihovna zohledňuje vlastní historii, očekávání zakládajícího orgánu a požadavky klientely. (Gardner, 1981. s. 180)

3. Terénní výzkum

Výzkum jsem prováděl formou rozhovoru při osobním setkání. Soustředil jsem se především na následující body:

1. Jaký je profil knihovny a struktura fondů.
2. Akviziční zaměstnanci. Od akvizičního pracovníka ve specializované knihovně se mimo již v úvodu zmíněných vlastností očekává i určité povědomí o daném oboru.
3. Sledování produkce. Je nikdy nekončící proces, který obnáší pravidelné monitorování informačních zdrojů a vytipování dokumentů, které by mohly být zařazeny do knihovny. Před příchodem internetu, který vše velice zrychlil a usnadnil, obnášelo sledování z velké části terénní průzkum. Toho dnes již není tolik třeba, neznamená to však, že by zcela zanikl. Akviziční pracovník stále navštěvuje vybraná knihkupectví, o knižních veletrzích nemluvě. Běžné je sledování rubrik v odborných časopisech, edičních plánů spolupracujících nakladatelství. Dobrým informačním zdrojem jsou i tzv. ohlášené knihy.
4. Koupě. Získávání dokumentů do fondu knihovny nákupem je nejběžnější způsob akvizice. Knihovna má na výběr několik základních subjektů, u nichž může dokumenty koupit nakladatel, knižní distributor nebo knihkupec. V případě starších publikací antikvariát. (Stöcklová, 2008, s. 1)
5. Dar. Dary představují možnost, jak zadarmo obohatit knihovní fond. Mohou přicházet od institucí či soukromých osob. Dar však nemusí být vždy vítaný, protože se často může jednat o zastaralé nebo naprosto irelevantní dokumenty. To se nejčastěji stává, když určitá osoba likviduje svou knihovnu. Dárce se obvykle dožaduje odebrání celé knihovny. Někdy se nabízí možnost získat pozůstalost po zesnulé osobě, která v oboru něco znamenala. Knihovna by vždy

měla zvážit, zda je pro ni dar skutečně přínosem. (Stöcklová, 2008, s. 3)

6. Výměna, popř. výměnný fond. Výměna je velice starý a účinný zdroj doplňování. Může být dvojího druhu, vnitrostátní a mezistátní. Výměnným partnerem bývá nejčastěji knihovna podobného zaměření, nakladatelství nebo i fyzická osoba. Při vyměňování publikací je většinou nutné sledovat i ekvivalenci výměny, tj. hodnotu získaných a odesílaných publikací ve stejném poměru, buď svazku za svazek nebo na základě přesných finančních propočtů. (Ullmannová, 1988, s. 68)
7. Povinný výtisk. Jedná se o zákonné opatření, které ukládá všem nakladatelům publikujícím ve větším množství zdarma odevzdat kopie svých publikací knihovnám v zemi, kde publikují. Tento způsob získávání dokumentů zde uvádím pouze pro úplnost, protože se netýká ani jedné z knihoven, kterou jsem se zabýval.
8. Jaký se používá knihovní software, akviziční modul, popř. kartotéky deziderát. Dezideráta jsou dokumenty, které spadají do profilu knihovního fondu, nebyly zakoupeny a jsou požadovány. (Stöcklová, 2008, s. 3) Knihovna bez knihovního software používá klasickou kartotéku deziderát se záznamy o deziderátech ve formě zkráceného jmenného popisu. Modernější knihovny již mají výše zmiňovaný AKS a bázi dat deziderát. Oproti zažitým představám jsou však takto vybavené knihovny v ČR pořád v menšině.
9. Jak se evidují objednávky a zamezuje duplicitě. Akviziční provoz vyžaduje soustavnou evidenci každého dokumentu, který je informační institucí objednán. (Ullmannová, 1988, s. 72) Evidence sama o sobě vylučuje duplicitu nákupu. Knihy se evidují v sešitové formě, popř. ve formě lístkových kartoték s jednoduchými záznamy o objednaných publikacích. V automatizovaných knihovnických systémech se dezideráta ukládají, aby se později stala podkladem

pro sestavení objednávky a jsou již v této fázi kontrolována na duplikát. (Stöcklová, 2008, s. 5)

10. Jak se dodržuje profilová čistota fondu, jazyková, tematická a druhová struktura. Profilování informačního fondu je vymezení optimální struktury a obsahu. Nejedná se však o nic jednorázového, ale o nepřetržité ladění a porovnávání základních parametrů fondu s formativními informačními úkoly dané instituce a se současnými i budoucími potřebami. (Ullmanová, 1988, s. 10). Měla by se zohledňovat i tzv. životnost informací. Informace v každém oboru zastarávají jinou rychlostí. Historie se toto příliš netýká, avšak u vojenství, např. v souvislosti s neustálým technickým vývojem mohou některé informace zastarávat poměrně rychle.
11. Koordinace akvizice. Je pojímána jako řízený způsob doplňování fondů informačních institucí, které pracují na stejném území v jedné síti knihoven nebo v rámci jednoho odvětví. Uskutečňuje se zpravidla na základě dohody za účelem dosažení relativní úplnosti v celkové skladbě fondů v rámci krajů nebo odvětví a za účelem odstranění neúčelných duplicit. (Ullmanová, 1988, s. 8)

4. Výstupy z průzkumu

4.1. Historický ústav Akademie věd

Historický ústav Akademie věd
Praha 9, Prosecká 76
Akviziční pracovník: Mgr. Libor Šimek
http://www.hiu.cas.cz/cs/knihovny/knihovna-praha.ep/

4.1.1. Profil knihovny a struktura fondu

Historický ústav Akademie věd (dále jen HÚAV) založený v roce 1921 je jedna s největších knihoven se zaměřením na historickou literaturu. Specializuje

se na produkci historiografie a bohemika jak obsahová, tak z produkce českých historiků. V roce 1992 byl ke knihovně připojen bývalý Ústav pro dějiny střední a východní Evropy. Tím se fond obohatil o 70 000 titulů. Z hlediska české slavistiky se vytvořila specializovaná pracovní skupina slavistů zaměřených na dějiny slovanských zemí. Celkový obsah fondů tvoří v současné době asi 224 000 jednotek. Měsíční přírůstek činí zhruba 500 - 600 dokumentů. Ve fondu je rovněž 250 titulů časopisů.

4.1.2. Akviziční pracovníci

Akvizici se věnuje pouze Mgr. Šimek a ještě to zdaleka nepředstavuje jeho plný úvazek. Věnuje jí jen asi dvacet procent své pracovní doby. Na druhou stranu je pravda, že akviziční činnost probíhá ve spolupráci s dalšími kolegy, protože zde existuje specializovaná pracovní skupina bibliografická, jejímž výstupem jsou bibliografické ročenky k dějinám českých zemí. Tito pracovníci v podstatě předpřipravují ex post. Dodávají informace z časopisů, z recenzních rubrik a literatury, která by byla vhodná a která má rezonanci z hlediska české historické obce projevující se z hlediska správ recenzí v časopisech, apod. Tito lidé rovnou kontrolují, že publikace ještě není ve fondu, a tím zamezují duplicitě a vyčleňuje se informace, že se jedná o kvalitativně slušně ohodnocenou knihu, o kterou je zájem.

Z hlediska nákupu zahraniční literatury funguje v rámci ústavu knihovní rada. Jejími členy jsou vedoucí knihovny a zástupci jednotlivých oddělení. Tam se akviziční podněty posuzují. Pro tyto podněty se zjišťuje, zdali je publikace někde v ČR k dispozici. Protože finanční prostředky nejsou neomezené, dochází k boji mezi jednotlivými zájemci o nákup literatury. Posuzování těchto kritérií je podstatně přísnější než u české literatury.

Akviziční podněty přicházejí i z vnějšku od uživatelů a badatelů. „Typický čtenář“ je totiž člověk z oboru (badatel z oblasti společenských věd) a jeho akviziční podnět má vždy podklad odbornosti.

4.1.3. Sledování produkce

V Historickém ústavu se hodně informací čerpá z edičních plánů spolupracujících nakladatelství. Nevýhodou je, že tyto informace jsou zhuštěné a nemají moc velkou hodnotu. Jsou také pochopitelně tvořeny proto, aby někdo knihu následně odebral. Prvotní informace většinou proběhne od nakladatele nebo občas i od samotného autora. V případě nakladatele se ovšem nelze zcela spolehnout, že se pod pláštíkem odborné literatury nenabízí popularizační literatura faktu. Samozřejmě není možné přebírat tyto informace nekriticky, ale je třeba posoudit je z hlediska odborné relevance. Ediční plány přijdou z nakladatelství buď roční nebo čtvrtletní (Lidové noviny, Argo, Vyšehrad, Belau, Oxford, Cambridge, UDT). S knihkupectvími se nespolupracuje, spíš s knižními distributory. Pro Česko je nejsignifikantnější distributor KOSMAS, který zastupuje i menší nakladatelství. Pro zahraniční literaturu jsou zde např. SIGNET, Megabooks nebo INTES. Angloameričtí distributoři ale nejsou tak důležití, protože většinou nevydávají literaturu potřebnou pro střední Evropu.

Dalším zdrojem vhodným sledování jsou nakladatelé žádající o ISBN, tzv. ohlášené knihy. Samozřejmě se nejedná o stoprocentně spolehlivý zdroj, protože nakladatelé žádají o přidělení ISBN velice brzy a knihy leckdy vyjdou pod jiným názvem nebo nevyjdou vůbec. Nicméně se tyto objednávky podle hlášených knih provádějí. Z hlediska české produkce tento způsob pokryje devadesát procent akviziční činnosti. Zbývajících deset procent vychází ze spolupráce s nenakladatelskými institucemi vědeckého charakteru daného oboru jako archivy nebo muzea a v menší míře i vysoké školy. Tato produkce není moc zasažena ISBN, protože vydává tisky pro domácí potřebu. V podstatě se jedná o šedou či pološedou literaturu.

Mgr. Šimek občas prohlíží zahraniční recenzní servery jako souborný katalog Německa a katalogy národních knihoven, kde se vyhledává podle kombinace klíčových slov, čímž provádí retrospektivní akvizici. Tak se zjišťuje, jestli neunikla nějaká závažnější publikace.

4.1.4. Dary, výměny a spolupracující instituce

Do ústavu přicházejí dary jednak od vlastních zaměstnanců, jednak se jedná o institucionální dary od spolupracujících ústavů. V druhém případě je mnohem obvyklejší a lepší, když jednorázový dar přeroste do kategorie pravidelné výměny. Když už se jedná o větší instituci s větší produkcí, je snaha mít ji zastoupenou v kompletu, aby se udržovala kontinuita a aby i zde byla systematičnost.

Výměnných partnerů je něco kolem tří set, z čehož je asi osmdesát tuzemských. Tato výměnná produkce tvoří jednu čtvrtinu až jednu třetinu celkového příjmu. Malá regionální nakladatelství se totiž leckdy nepřihlašují o ISBN, protože to pro ně znamená zbytečnou administrativu. Ze zahraničních spolupracujících knihoven můžeme jmenovat ty nejvýznamnější, jako Historický ústav polské akademie věd, Polskou národní knihovnu. Na Slovensku je to zhruba totožné. Z hlediska Německa je nejvíc kontaktů do Bavorska, dále specializované pracoviště pro raný novověk v Lipsku, Historisches institut ve Vídni, ve Spojeném Království Bodleian Library, atd.

Dohody s českými knihovnami o koordinované akvizici bohužel neexistují. Není žádná centrální dohoda dokonce ani v rámci samotné Akademie věd, kromě obecné dohody s Ústavem pro soudobé dějiny.

4.1.5. Knihovní software

Používá se Aleph 500.

4.1.6. Profilová čistota fondu

Není možné striktně vymezit hranice, protože i historiografie má své mezioborové vztahy. Proto jsou ve fondu k nalezení i materiály primárně filozofické nebo antropologické. Z hlediska jazykového není žádné omezující kritérium, pokud dokument zapadá obsahově do profilu. Paleta zastoupených jazyků je opravdu bohatá, včetně finštiny a maďarštiny. Popularizační práce se neberou s výjimkou snahy zachytit popularizační trendy renomovaných českých historiků.

Občas se stane, že je např. výměnou získán dokument, který do profilu nezapadá. Ten je následně vyřazen a nabídnut dál. Například pokud se netýká historické slavistiky, ale jazykové slavistiky je následně dán k dispozici Ústavu slavistiky nebo Národní knihovně. Ve výjimečných případech se může podařit objednat knihu, která nezapadá do fondu. To se poté jedná s nakladatelem o výměně za knihu jinou.

4.1.7. Stěžejní dokumenty

Stěžejními dokumenty ve Vojenském historickém ústavu jsou: Český časopis historický, Časopis matice moravské, Časopis národního muzea (jeho historická řada). Pak oborové časopisy nejen všeobecně historické, např. Historie a vojenství, ale i z popularizační jako Dějiny a současnost a Historický obzor. Poté jsou zde desítky zahraničních, přesněji 150 - 180 periodik z různých zemí. Ze specializovaných a popularizačních periodik se odebírají pouze ty základní.

4.2. Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR

Ústav pro soudobé dějiny AV ČR
Praha 1 - Malá Strana, Vlašská 9
Akviziční pracovník: Mgr. Ivana Fialová
http://www.usd.cas.cz/cs/stranky/knihovna

ÚSD se nachází v této nenápadné uličce nedaleko americké ambasády

(foto autor)

4.2.1. Profil knihovny a struktura fondu

Ústav pro soudobé dějiny (dále jen ÚSD) je pracovištěm Akademie věd České republiky. Vznikl začátkem roku 1990 na základě iniciativy historické komise Občanského fóra. Idea vycházela ze zkušenosti většiny západoevropských zemí, kde ústavy zaměřené na výzkum nejnovějších dějin působily již několik desetiletí. Cílem bylo vybudovat pracoviště pro nezávislý výzkum československých dějin v období 1938-1989 v mezinárodním kontextu. Výzkum toho období československých dějin, jenž byl za komunistického režimu vystaven soustavnému ideologickému doзору, kádrování a cenzuře, se jevil jako aktuální a naléhavá potřeba polistopadové společnosti. V souladu s vědeckovýzkumným záměrem ÚSD je jeho knihovna koncipována jako pracoviště se speciálním knižním fondem k politickým, sociálním, hospodářským a kulturním dějinám České republiky, Československa a Slovenska od konce třicátých let 20. století (výběrově od vzniku republiky) do současnosti. Knižní fond tvoří cca 40 000 svazků. Skládá se převážně z publikací vydaných od roku 1990, ale i z doby první republiky a obou totalitních režimů. Přírůstek je relativně malý, cca 500 dokumentů ročně.

4.2.2. Akviziční pracovníci

Akvizici má na starost de facto jen Mgr. Fialová, ale pochopitelně ani ona není hluchá k doporučením kolegů a lidí z ústavu a bere je v potaz. Někdy se stává, že někteří pracovníci projeví iniciativu a sami něco dovezou. I zde je nákup schvalován knihovní radou.

4.2.3. Sledování produkce

Mgr. Fialová tak trochu postaru vymezuje jeden den v týdnu na obcházení knihkupectví jako Fischer, Akademie věd, etc. Tímto klasickým způsobem sleduje knižní novinky. Jinak čerpá informace z nakladatelských plánů a navštěvuje knižní veletrhy. U zahraničních titulů hraje roli, jestli se nějak vztahují k Československu. K tomu se v zahraničí příliš materiálů nepublikuje, takže se sleduje Amazon a různé databáze německých knih. I zde slouží k vyhledávání předmětová hesla.

4.2.4. Koupě dary, výměna a spolupracující instituce

ÚSD nespolupracuje s žádným knižním distributorem, pouze s agenturou Signet, která na základě jejich objednávek již dlouhou dobu nakupuje zahraniční publikace. Všechny dokumenty se nakupují pouze po jednom kuse.

Knižní přírůstky tvořené dary rozhodně nejsou zanedbatelné. Celkově tvoří až polovinu celkového přírůstku. Nejčastější jsou to sborníky z konferencí a dary autorů, kteří mají vztah k ústavu. Dřív platilo, že se ÚSD nechával obdarovávat tzv. „bolševickou literaturou“, které se všichni ostatní ve velkém zbavovali. Nejlepší období bylo počátkem devadesátých let, kdy měly knihovny v západní Evropě snahu pomoci a kromě obrovského kvanta bezcenných dokumentů poslaly darem i nemálo zajímavých publikací. Knihovna vlastní i několik pozůstalostí. Dnes si ale dobře vybírá, který dar přijme, protože jako skoro všechny knihovny na světě i ÚSD má potíže se skladovacími prostory.

Díky tomu, že ústav má vlastní produkci, má tedy co nabídnout. Vybudoval si poměrně rozsáhlou výměnnou síť. Nejlepší spolupráce funguje se Slovenskem. Ze spolupracujících institucí opět můžeme zmínit ty nejvýznamnější: Slovenská Národní knihovna, Štátná vedecká knihovna Prešov a Košice, Historický ústav slovenské Akademie věd, Ústav politických věd v Bratislavě, Libri prohibiti, Vojenský historický ústav, Národní archiv, Archiv hlavního města Prahy, Archiv Akademie věd, Institut mezinárodních studií, Masarykova universita, Masarykův ústav Akademie věd, Sociologický ústav, Ústav pro studium totalitních režimů, Úřad pro vyšetřování zločinů komunismu, Kolegium Karolinum v Mnichově, British Library, Kongresová knihovna, Institut Studiow politycznych, Instituce vědění v Moskvě atd. Výměna ale musí být alespoň přibližně finančně vyrovnaná, takže není neobvyklé, když např. výměnou za pět titulů přijde zpět jeden.

4.2.5. Knihovní software a databáze desiderát

V ÚSD se žádný knihovní software nevede, ba dokonce se nevede ani báze dat desiderat. Vystačí si zde se systémem lístečků. U objednávek zahraničních publikací se dělá stručný záznam knih, které jsou objednané. To je

také jediná evidence objednávek. Modernizace přijde asi až s generační změnou.

4.2.6. Profilová čistota fondu a zamezování duplicitě

Profilovou čistotu fondu do určité míry narušuje skutečnost, že ústav pod svá křídla zahrnuje i Kabinet dějin vědy, který se zabývá zcela jinou problematikou. Proto jsou ve fondu i dokumenty vztahující se k přírodním vědám nebo ke středověku.

Občas dojde k duplicitě, když se objednává literatura na základě požadavků grantářů. Může se stát, že grantář trvá na objednání knihy, která je již ve fondu. Bohužel ani zde neexistují žádné koordinační dohody se spolupracujícími institucemi kromě výše zmíněné s Historickým ústavem Akademie věd. Pouze u zahraniční literatury se ověřuje v souborném katalogu, jestli kniha již je někde na území ČR. Pokud dokument není stěžejní a již je ve fondu dvou tří knihoven, nákup se zvažuje. Koneckonců meziknihovní výpůjční služba stále funguje.

4.3. Ústřední odborná knihovna Ministerstva obrany ČR

Ústřední odborná knihovna Ministerstva obrany ČR
Praha 6 – Dejvice, Rooseveltova 23
Akviziční pracovník: Mgr. Ilona Rožánková
http://www.army.cz/avis/knihovna.htm

Foto autor

4.3.1. Profil knihovny a struktura fondu

Ústřední odborná knihovna MO ČR (dále ÚOKMO) byla v letech 1960 - 1978 součástí Technického informačního střediska MNO, v dalších letech byla postupně součástí těchto institucí: Ústředního vědeckoinformačního střediska ČSLA, Ústavu vědeckých informací a Ústavu vojenských vědeckých informací, Ústavu obranných studií AČR. Od roku 1997 je součástí Agentury vojenských informací a služeb (AVIS), která je od 1.10.2001 odborem Úřadu Ministerstva

obranu. Fyzicky byla vždy na Ministerstvu obrany a zaštiťovala oblast vojenství pro celé Československo.

Jednalo se o utajovanou knihovnu, do níž měla přístup pouze určitá sorta lidí. Byla zde různá oddělení sledující zahraniční tisk, do kterých se běžný smrtelník neměl šanci dostat. Vývojem se však knihovna postupně zmenšovala. Dnes je tomu již samozřejmě jinak. Knihovna nadále existuje pro potřeby ministerstva, ale v rámci reorganizace přešla pod Vojenský historický ústav. Její gesce je vojenství a obranná politika. Kromě toho se poskytují služby i ostatním uživatelům. Nicméně knihovna nemá katalog na webu. Informace jsou poskytovány jen prezenční formou. Mnohé činnosti by se daly provádět mnohem lépe, ale bohužel kvůli škrtnům v armádním rozpočtu nejsou prostředky k zajišťování informačních potřeb na úrovni jiných odborných knihoven.

Struktura fondů se soustřeďuje na současnou literaturu. Knihovna disponuje 119 časopisy a 45 000 knihovními jednotkami zejména z minulosti. Nyní se oproti minulým a „rozmařilým“ rokům, kdy roční přírůstek činil 2 000 - 5 000 dokumentů, nakupuje méně. Za loňský rok byl přírůstek 1 600 titulů.

4.3.2. Akviziční pracovníci

Akvizice se prozatím provádí pouze ručním způsobem. Tím je míněno, že odborná rešeršerka sleduje zahraniční tisk a vykonává správu bibliografických fondů. Akvizici má mít na starosti člověk, který dělá rešerši, protože se setkává s nejjádanějšími věcmi a zná zdroje a směry. Tato rešeršerka pochopitelně není jediným akvizičním pracovníkem, ale má na celé věci největší podíl. Nákup schvaluje akviziční komise, která rovněž zamezuje duplicitě.

4.3.3. Sledování produkce

Zdroje české produkce jsou víceméně známé. Opět je to dlouhodobá spolupráce s jednotlivými nakladatelstvími a návštěvy různých knihkupectví, jako např. Akademie, sledování nových knih atd.

Velice omezujícím faktorem je špatný přístup na internet. Je zde pouze tzv. zprostředkovaný internet ministerstva obrany, který je pouze na jednom

počítači v knihovně. To, že by každá knihovnice mohla pracovat s internetem a probírat se servery, pátrajíc po novinkách z oblasti vojenství, zatím bohužel nepřipadá v úvahu. Zahraniční dokumenty se monitorují z odborných periodik. Není ani zadáno na zahraničních serverech, aby rovnou chodily novinky.

4.3.4. Nákup a dar

Jak již bylo řečeno, časopisy by bylo nejlepší nakupovat online, ale nejsou na to prostředky. Knihovna nemá přístup do žádných databází, takže se vše bere papírově a externisté tyto časopisy stále zpracovávají.

Darem dostává knihovna produkci nakladatelství ministerstva obrany. Dary přicházejí od spřátelených institucí a fyzických osob.

4.3.5. Výměna a spolupracující instituce

Výměna je omezená, protože ústav může nabídnout pouze produkci ministerstva obrany a má velice omezený počet výtisků. Na rozdávání toho bohužel tedy moc nezbyvá. Spolupracuje se např. s polským ministerstvem obrany. Kontakty by se musely neustále probojovávat a na to nejsou peníze. Dřív existovala spolupráce na základě stáží, domluv, atd. a byly na to vykládány relativně velké částky, ale s tím je již konec.

4.3.6. Knihovní software

Alespoň zde mohla knihovna projít nějakou modernizací. Používá se databázový systém MINISIS, který mohl být zaveden proto, že je zdarma. Dnes již je tento systém de facto bez podpory, ale jak se říká, lepší něco než nic. Takže v knihovně je elektronický katalog a dále jsou zde databáze plněné bibliografickými údaji. Ruční kartotéky se již nevedou. I katalogizace probíhá přes počítač, ale neodpovídá knihovnickým standardům. Je ale možné ukládat informace a dostat se k bibliografickým údajům.

4.4. Vojenský historický ústav

Vojenský historický ústav
Praha 3 – Žižkov, U Památníku 2
Akviziční pracovník: Mgr.Zdeněk Munzar, Růžena Zemanová
http://www.vhu.cz/cs/stranka/knihovna/

Knihovna se nachází uvnitř areálu Vojenského historického ústavu (foto autor)

4.4.1. Profil knihovny a struktura fondu

Knihovna Vojenského historického ústavu (dále jen VHÚ) prošla za dobu své existence několika organizačními proměnami. Za její předchůdkyně se dají považovat tři instituce, které vznikly v prvním a druhém desetiletí 20. století.

První institucí byl Archiv národního osvobození, který byl zřízen v roce 1919 při Zemském archivu. V říjnu téhož roku byl zřízen ministerstvem obrany Památník odboje, ve kterém se měly shromažďovat materiály a dokumenty, které s sebou přiváželi vracející se českoslovenští legionáři. V roce 1924 byl založen Vojenský archiv republiky Československé a ve téže roce bylo založeno Vojenské muzeum. V roce 1926 došlo k odloučení Vojenského muzea od Vědeckého ústavu vojenského a následně k jeho přičlenění k Vojenskému archivu RČS. V roce 1926 tedy existovaly tři instituce s velmi podobným zaměřením a úkoly. 28. října 1929 byly všechny tři instituce sloučeny v jednu. 9. září 1939 byl Památník osvobození na rozkaz říšského protektora německou tajnou policií uzavřen a zapečetěn. Vojenský historický ústav byl na základech památníku založen v roce 1945. Knihovna začala opět fungovat o rok později. V roce 1965 se obě instituce sloučily.

Knihovna má ve svém fondu zhruba 150 000 knihovních jednotek. Primárně se zaměřuje na vojenskou historii, z čehož největší pozornost je věnována historii Československé republiky a legií. Následuje vojenská historie obecně a související obory, tj. historie jako taková, mezinárodní vztahy politologie, sociální vědy, atd. Dále pak obory, které mají souvztažnost s primárním zaměřením, byť jsou na první pohled docela jiné, např. zdravotnictví, právo a další. Na tom není nic nelogického, protože ani vojenští lékaři se bez zdravotnictví neobejdou. Na poli práva a mezinárodního práva je příbuznost s politologií a vývojem světových dějin naprosto jasná. Co se týče literatury, spousta známých historických osobností byli literáti. Jak vidno, vyspecifikovat, co souvisí a nesouvisí s profilem knihovny, může být někdy i problematičné.

Roční přírůstek byl loni 1 500 publikací. Navzdory sníženému rozpočtu je přírůstková tendence vzrůstající, protože v minulých letech přírůstek činil většinou zhruba 1 000 jednotek.

4.4.2. Akviziční pracovníci

Akviziční komise zajišťující, aby se badatelům dostaly informace, které potřebují ke své práci a aby se fond profiloval co nejčistším způsobem, funguje

pro oba dva referáty. Podle hesla víc hlav víc ví komise dává pozor na to, aby nedošlo k duplicitě a vytřídila se literatura s nižší badatelskou hodnotou. Komise má devět členů.

Návrhy na akvizici může podávat kterýkoliv pracovník muzea, jenž má pocit, že daná publikace by byla zásadní pro jeho část vědního oboru. Tak pomáhají kolegové z dalších oborů, ať už z muzejního nebo historicko-dokumentačního, protože každý z historiků si dokáže ohlídat svou část oboru a je schopen posoudit badatelskou hodnotu publikací, které se vztahují k jeho období. Zároveň jsou muzejníci schopni navrhnout publikace třeba příručkového charakteru, které jsou zásadní pro profilaci muzejních sbírek.

4.4.3. Sledování produkce

Novinky v oboru se sledují pomocí ohlášených knih od významných nakladatelství, která mají větší produkci militarií, chodí katalogy. Zde je dobře navázaná spolupráce. Byla snaha využívat i RSS, ale to je zatím spíš na bázi pokusů. Jinak se sledují i odpisy z různých knihoven, protože ani tento zdroj akvizice není zdaleka zanedbatelný. Tímto způsobem se dají získat mnohdy zajímavé publikace za minimální cenu.

Není v silách instituce ohlídat kompletní oborovou produkci byť jen na národní úrovni. Regionální publikace bývají často velice zajímavé, ale bohužel téměř vždy neznámé. Jejich produkce se dá podchytit jen a pouze spoluprací s regionálními institucemi.

Vyplácí se sledovat i prodej na antikvariátním trhu. Fondy z devatenáctého století a období první republiky se dají sehnat z odpisů jiných knihoven. Rovněž dokumenty, které AVIS shledá zastaralými, automaticky přecházejí do fondu VHÚ.

4.4.4. Nákup

Veškeré zakázky se poptávají, jak je uloženo ministerstvem obrany, pomocí elektronického tržiště SEPO, což je elektronický nástroj rezortu ministerstva obrany pro nabývání majetku, pořizování služeb a stavebních prací

realizovaných formou veřejných zakázek malého rozsahu ve smyslu § 12 odst. 6 zákona č. 137/2006 Sb., o veřejných zakázkách.

Jeho hlavním cílem je zvýšení transparentnosti a maximálního snížení korupčního prostředí a tím zvýšení hospodárnosti a efektivnosti při realizaci nabývání majetku, pořizování služeb a stavebních prací resortem ministerstva obrany. Na základě poptávky akviziční komise se vytvoří seznam literatury, který je po předchozích zkušenostech rozdělen do jazykových oblastí. Jednotliví dodavatelé se zpravidla specializují na anglofonní trh, germanofonní trh atd., a bývá pro ně občas problém zajistit publikace z jiného segmentu trhu. Proto pokud se požaduje komplexnost dodávky, dochází tedy k separaci podle jazykových skupin.

Co se týče knižního trhu, je VHÚ omezeno SEPem, protože zdaleka ne všichni knihkupci a distributoři jsou registrovanými uživateli tohoto tržiště.

4.4.5. Výměna

Výměny jak periodických tak monografických publikací probíhají se 27 institucemi v zahraničí a se 14 tuzemskými institucemi.

4.4.6. Knihovní software

VHÚ používá KP Win a má i akviziční modul, ale při ne zcela tradičním způsobu nakupování není úplně využitelný a využívá se asi jen na padesát procent. Je sice možné sestavit v něm seznam deziderát, ale s ohledem na nutnost obchodování přes elektronické tržiště a další administrativní záležitosti to dost dobře nejde, protože akviziční modul je připraven tak, aby jej mohly používat běžné univerzální knihovny. Ty, jakmile se rozhodnou nakoupit knihy od jednoho dodavatele, sestaví seznam deziderát a jsou schopny tisknout objednávku. Zde je systém objednávek centralizován a vázán na výsledky poptávkových řízení elektronického tržiště. Tyto dva systémy mezi sebou samozřejmě nejsou kompatibilní.

4.5. Porovnání jednotlivých knihoven

Ve svém výzkumu, který jsem provedl ve čtyřech odborných knihovnách orientovaných na historii, jsem se zaměřil na několik základních bodů týkajících se akvizice.

Jednotlivé body jsou popsány v kapitole Terénní výzkum. Srovnání kvalitativních údajů jsem si dovilil popsat a shrnout v některých následujících bodech.

4.5.1. Profil knihovny

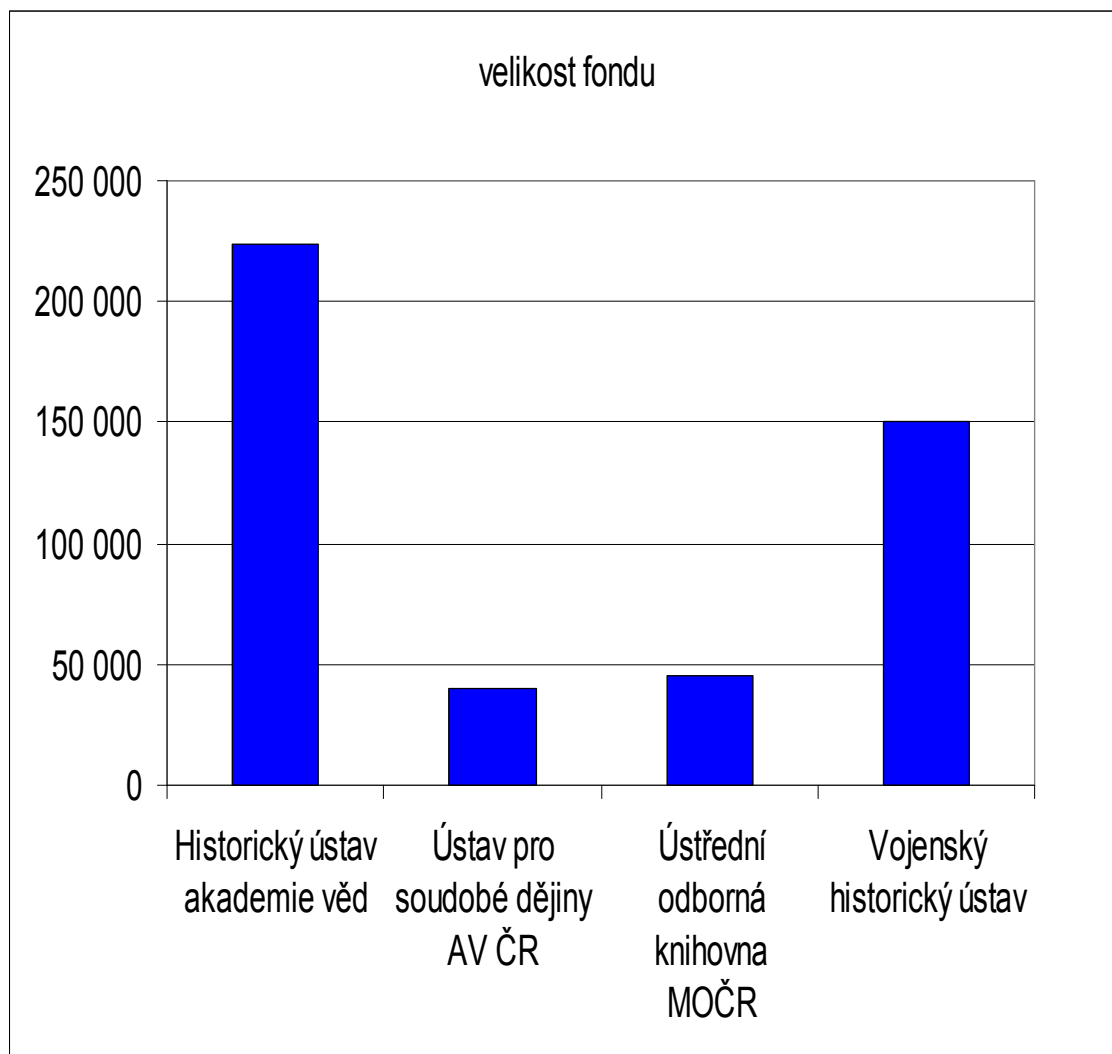
Nejstarší ze zkoumaných knihoven je HÚAV (1921), nejmladší pak ÚSD (1990).

Co do objemu dokumentů má nejrozsáhlejší sbírky HÚAV (224 000), nejmenší velikost knižního fondu má ÚSD (40 000) (viz graf a tabulka č. 1). Je to dáno pochopitelně délkou trvání institucí, ale rovněž velikostí ročního přírůstku, který je u HÚAV ze všech čtyř knihoven největší (550) a u ÚSD nejmenší (42) (viz graf a tabulka č. 2). Další příčinou v rozdílu objemů jak fondu, tak přírůstku je struktura fondu, na který se dané ústavy zaměřují. ÚSD se orientuje na současnou literaturu a mapuje období 1938 – 1989, zatímco HÚAV soustavně shromažďuje písemné práce k dějinám našeho vojenství a armády bez časového omezení

Tabulka č. 1 Srovnání velikosti knižního fondu

knihovna	velikost knižního fondu
Historický ústav Akademie věd	224 000
Ústav pro soudobé dějiny AV ČR	40 000
Ústřední odborná knihovna MOČR	45 000
Vojenský historický ústav	150 000

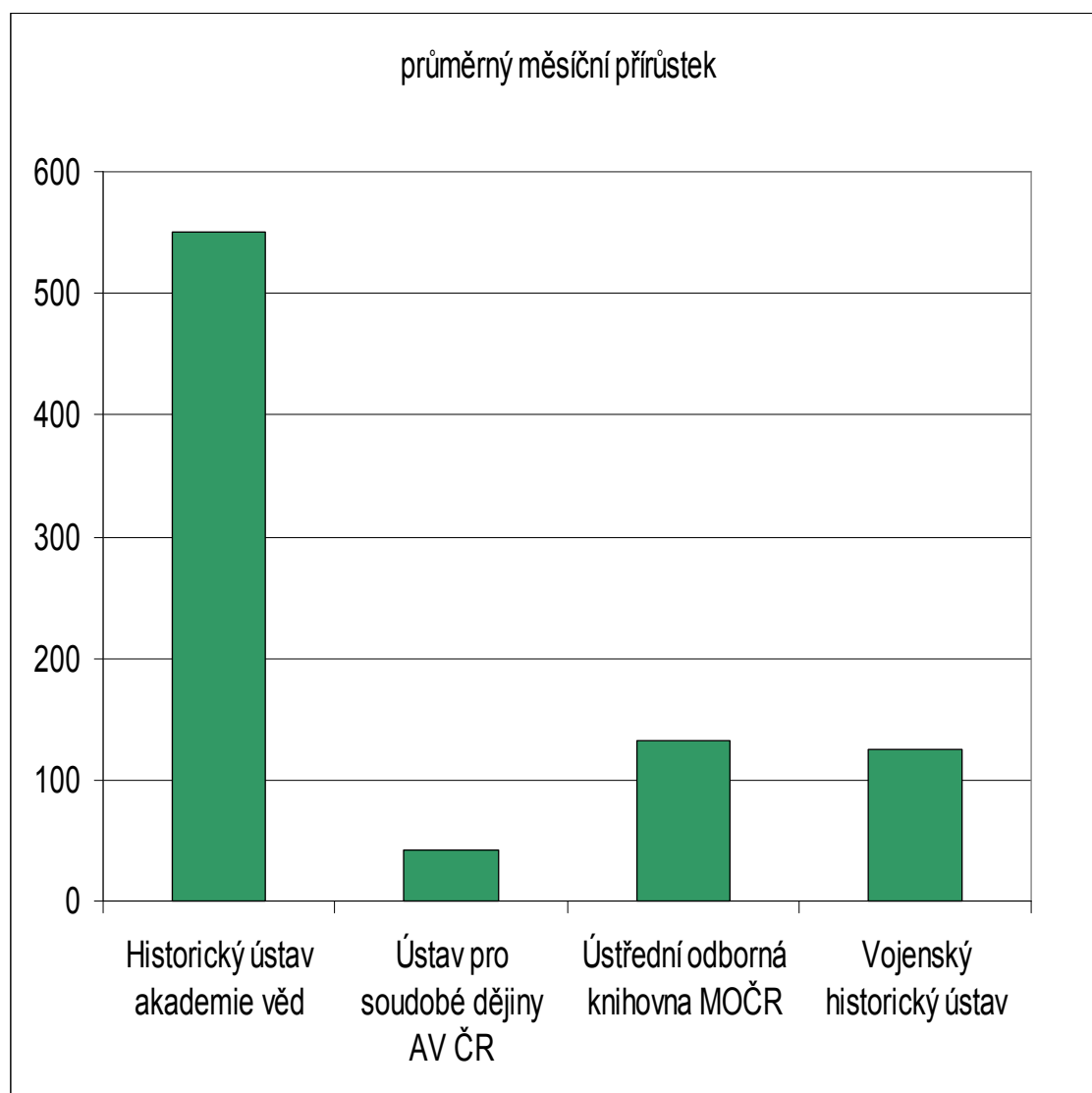
Graf č. 1 - Srovnání velikosti knižního fondu

Tabulka č. 2 - Průměrný měsíční přírůstek knižního fondu

knihovna	průměrný měsíční přírůstek
Historický ústav Akademie věd	550
Ústav pro soudobé dějiny AV ČR	42
Ústřední odborná knihovna MOČR	133
Vojenský historický ústav	125

Graf č. 2 - Průměrný měsíční přírůstek knižního fondu

4.5.2. Akviziční pracovníci

Ve většině sledovaných knihoven má akvizici na starosti jeden pracovník, pouze v VHÚ jsou pracovníci dva. Ve všech institucích funguje akviziční komise (v případě HÚAV a USD je to rada), která má konečné slovo při schvalování nákupu literatury.

4.5.3. Sledování produkce

Ve většině případů se jedná o sledování edičních a nakladatelských plánů, polovina akvizitorů navštěvuje knihkupectví, spolupracuje s nakladatelstvími nebo sleduje novinky pomocí ohlášených knih (ISBN). Na dnešní dobu je zarážející fakt, že rovněž pouze polovina akvizitorů používá při své práci internetové vyhledávání. Jen jeden z oslovených akvizitorů navštěvuje knižní veletrh, antikvariáty nebo spolupracuje přímo s distributory (viz tabulka č. 3).

Tabulka č. 3 - Orientační srovnání způsobů doplňování knižního fondu

Způsob doplňování knižního fondu	Historický ústav Akademie věd	Ústav pro soudobé dějiny AVČR	Ústřední odborná knihovna MOČR	Vojenský historický ústav
návštěvy knihkupectví		ano	ano	
návštěvy veletrhů		ano		
spolupráce s nakladatelstvími	ano		ano	
spolupráce s distributory	ano			
sledování edičních a nakladatelských plánů	ano		ano	ano
ohlášené knihy	ano			ano
internetové vyhledávání	ano		ano	
odpisy knihoven	ano			ano
antikvariáty				ano

4.5.4. Koupě, dary, výměny

VHÚ se řídí nařízením ministerstva obrany, takže veškeré nákupy se realizují pomocí elektronického tržiště (SEPO), což je elektronický nástroj rezortu ministerstva obrany pro nabývání majetku.

Ostatní knihovny získávají poměrně velkou část publikací darem (v případě ÚSD je to až polovina přírůstků). ÚOKMO získává darem publikace z nakladatelství ministerstva obrany. Internetový obchod nevyužívá vůbec a i výměna je omezená.

ÚSD nakupuje prostřednictvím agentury Signet dokumenty ze zahraničí. Jinak disponuje vlastní produkcí. Nejčastější spolupráci v oblasti výměn má se Slovenskou republikou.

Největší základnu výměnných partnerů má HÚAV (asi 300, většinu zahraničních). Výměnu tvoří až jedna třetina přírůstku knižního fondu.

4.5.5. Knihovní software

Tři ze sledovaných knihoven používají knihovní software. Každá z těchto knihoven má však software jiný i jejich úroveň se liší. Naproti tomu ÚSD žádný software nepoužívá, vystačí si se systémem lístků.

4.5.6. Profilová čistota fondu

Tuto oblast se mi podařilo zmapovat pouze u HÚAV a ÚSD. Ani v jedné knihovně se nedaří bezezbytku udržet profilovou čistotu fondu. Občas dochází k duplicitě a ne vždy je možné striktně dodržet hranice mezi obory. Pokud dojde k tomu, že je získán dokument, který nezapadá do profilu knihovny, je vyřazen a následně nabídnut k výměně nebo formou daru.

Závěr

Jak již bylo řečeno v úvodu mé práce, český knižní trh v porovnání s ostatními knižními trhy v Evropě patří nejen objemem distribuce publikací, ale i vyspělou čtenářskou obcí mezi trhy střední. Počet vydávaných publikací, ať už knih nebo brožur v posledních letech trvale roste. Historické publikace vydává osmnáct českých nakladatelství a dalších sedm produkuje publikace zabývající se vojenskou historií nebo převážnou část jejich produkce tvoří militarie. Akvizitér by měl mít o knižním trhu velmi dobrý přehled, což může být vzhledem k množství vydávaných publikací obtížné.

Mezi největší nebo nejznámější nakladatelství s tradicí v oboru historie patří Academia nebo Vyšehrad, z těch novějších pak Paseka, Baronet, Nakladatelství Lidové noviny a Karolinum.

Mezi naše nejstarší a nejznámější nakladatelství z oboru militarie patří Naše vojsko a mezi širokou veřejností dobře známé nakladatelství Svojk a Co. sro.

A nyní se dostávám k vlastnímu výzkumu. Jaký závěr tedy můžeme z výše uvedeného výzkumu vyvodit? Ač se jedná o knihovny víceméně podobného zaměření, každá je svým způsobem unikátní, musí se vypořádávat s jinými problémy a od toho se odrážejí i rozdíly v akviziční politice.

Shrnou-li srovnání, jednoznačně nejhůře je na tom knihovna ministerstva obrany. Pracovní podmínky pro akvizici zde rozhodně nejsou optimální. Ač je to těžko uvěřitelné, knihovna má jen jeden počítač s přístupem na internet. Nejsou peníze na to, aby se periodika nakupovala online. O přístupu do specializovaných databází si knihovna rovněž může nechat jen zdát. Je politováníhodné, že AČR dává informacím tak nízkou prioritu a její knihovna v mnohém zaostává.

Nejdále se zdá být Historický ústav Akademie věd. Existuje zde dobře fungující bibliografická skupina, která dává dohromady informace z časopisů, recenzních rubrik a literatury a zamezuje duplicitě. Zajímavé je i to, že v této

knihovně díky vybudované spolupráci s nakladatelstvími a knižními distributory již není třeba klasického obcházení knihkupectví. Má nejpropracovanější akviziční politiku, která je dána nejspíše tím, že tato knihovna má větší přírůstek dokumentů než zbývající tři dohromady. Oproti tomu Ústav novodobých dějin s nejmenším přírůstkem je naprosto nedotčen automatizací a skoro vše se ještě dělá postaru.

Co do sledování produkce, kromě VHÚ, převládá mínění, že instituce vysleduje 100 % relevantních dokumentů. Zde bych byl větší skeptik a přiklonil bych se k názoru Mgr. Zdeňka Munzara, že jedna knihovna nemá šanci ohlídat kompletní oborovou produkci.

Dobré je, že ve všech knihovnách je vybudovaná spolupráce s institucemi podobného zaměření jak v tuzemsku, tak v zahraničí a vzájemně se zásobí publikacemi z vlastní produkce. O to větší je škoda, že neexistuje žádná centrální dohoda mezi českými knihovnami v akvizičním slova smyslu. Akvizice tedy není nijak koordinovaná. Knihovníci se v zásadě omezují na to, že při zvažování nákupu dražší zahraniční publikace, která není pro obor opravdu důležitá, nahlédnou do souborného katalogu, jestli nákup již není zbytečný.

Příjemné je i zjištění, že všechny ústavy mají velkou zpětnou vazbu na své uživatele. Kdokoliv ze zaměstnanců i čtenářů může přijít s akvizičním podnětem, který leckdy bývá vyslyšen.

Závěrem bych rád zdůraznil, že mi nepřísluší subjektivní posuzování, která knihovna je nejlepší a která je nejhorší, ani to není cílem mé práce. Každá knihovna je trochu jiná, má svá specifika, svoji skupinu čtenářů a své přednosti.

Můj průzkum mě ale obohatil o poznání, že práce akvizitorů je bezesporu velmi zajímavá, kreativní a zodpovědná. Je významným kamínkem v celé mozaice chodu každé knihovny. Všichni akvizitoři, s kterými jsem měl možnost spolupracovat, dělali svoji práci svědomitě a rádi, ať pro ni měli jakékoliv podmínky.

Seznam použitých zkratk

AČR	Armáda České republiky
AVIS	někdejší označení pro Ústřední odborovou knihovnu Ministerstva obrany ČR
HÚAV	Historický ústav Akademie věd
ÚSD	Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR
VHÚ	Vojenský historický ústav
ÚOKMO	Ústřední odborná knihovna Ministerstva obrany ČR

Seznam použité literatury

1. HROCH, Miroslav. *Úvod do studia dějepisu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985.
2. SOKOL, Jan. *Malá filosofie člověka a slovník filosofických pojmů*. Praha : Vyšehrad, 2007.
3. GARDNER, Richard. K. *Library Collections, Their Origin, Selection and Development*. USA: Mc Graw-Hill. 1981. 354 s.
4. STÖCKLOVÁ, Anna: *Akvizice*, In: *Informační studia a knihovnictví v elektronických textech* [CD Rom] editoři: PAPÍK, R., Souček, M., Stöcklová, A. 2. vyd. Praha: ÚISK, 2008. 23 s.
5. ULLMANNOVÁ, Renata. *Metodika budování informačních fondů v odborných knihovnách*. Praha : UVTEI, 1988. 216 s.
6. ULLMANNOVÁ, Renata. *Informační fondy pro I. ročník středních knihovnických škol studijní obor vědecké informace a knihovnictví*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. 189 s.
7. Historický ústav Akademie věd české republiky. [online] [cit. 2010-04-05], dostupné z: <http://www.hiu.cas.cz/cs/>
8. Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd české republiky [online] c2010. [cit. 2010-04-05], dostupné z: <http://www.usd.cas.cz/>
9. Ústřední odborná knihovna Ministerstva obrany ČR. [online] c2003. [cit. 2010-04-05] dostupné z <http://www.army.cz/avis/knihovna.htm>
10. Vojenský historický ústav Praha. [online] c2006. [cit. 2010-04-05] dostupné z: <http://www.vhu.cz/cs/stranka/knihovna/Historie/>
11. Almanach Labyrint [online] c2010. [cit. 2010-05-03], dostupné z: <http://www.almanachlabyrint.cz/>

12. Národní knihovna ČR. *Výroční zpráva NK ČR 2008*. [online] c2006. [cit. 2010-05-03], dostupné z: <http://www.nkp.cz/files/vz2008.pdf>
13. Národní knihovna ČR. *Výroční zpráva NK ČR 2007*. [online] c2006 [cit. 2010-05-03], dostupné z: http://www.nkp.cz/files/kniha_pro_web_patek.pdf
14. Národní knihovna ČR. *Výroční zpráva NK ČR 2006*. [online] c2006 [cit. 2010-05-03], dostupné z: <http://www.nkp.cz/files/vz2006.pdf>
15. Národní knihovna ČR. *Výroční zpráva NK ČR 2005*. [online] c2006 [cit. 2010-05-03], dostupné z: <http://www.nkp.cz/files/vz2005.pdf>
16. Ministerstvo obrany ČR. SEPO. [online] c2010. [cit. 2010-05-03], dostupné z: <http://sepo.army.cz/>

Obrazové přílohy

Historický ústav AV ČR

http://www.hiu.cas.cz/cs/images/resize/fotografie/fotonemazat/budova_praha_900x653.jpg

VHÚ

<http://www.lexikonhospod.cz/gal/gal1008.jpg>